

HALDUN TANER'İN ÖYKÜLERİNDE KİMLİK KAYGISI

*Beyhan KANTER**

Özet

Haldun Taner, öykülerinde küçük insanların gündelik yaşamlarından örnekler sunar. Yazar, anılarından ya da gözlemlerinden yola çıkarak kaleme aldığı öykülerinde, bireylerin kimlik kaygılarının toplumsal beklentilere yönelik çabalara dönüşmesini yansıtır. Toplumun beklentilerine uygun kimliklerle görünür olmak isteyen bireylerin maskeledikleri gerçek kimlikleri, uygun ortam/zemini bulmalarıyla ortaya çıkar. Bu makalede, Haldun Taner'in öykülerinde, farklı kimliklerle görünür olmak isteyen bireylerin kimlik kaygıları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Haldun Taner, Kimlik, Sosyal Çevre, Toplumsal Beklentiler.

İDENTITY ANIEXITY IN THE STORIES OF HALDUN TANER

Abstract

In his stories Haldun Taner provides examples from the daily lives of ordinary people. In his stories, which are based on his memories and observations, the author reflects on how identity concerns of individuals turn into efforts to meet social expectations. Individuals want to appear with an identity that corresponds to society's expectations. Thus they mask their true identities, which only emerge when they find an appropriate milieu/space. This article reviews the identity concerns of individuals who want to appear with different identities in Haldun Taner's stories.

Key Words: Haldun Taner, Identity, Social Environment, Social Expectations

Giriş

Öykülerinde, gözlemlediği bireylerin yaşam algılarını 'kimlik kaygısı' ve 'kendini gerçekleştirme' ekseninde yansıtan Haldun Taner, gündelik yaşam içinde sıradanlaşan bireylerin temsil alanlarını da bu çerçevede ele alır. Yazar, kahramanlarının bakış açılarını ve yaşadıkları kimlik kargaşasını ironik bir üslupla aktarırken bireylerin trajedisini/trajikomiğini yakalama eğilimindedir. Küçük insanın yapay/toplumsal beklentilere uygun kimliklerle görünür olma çabası, Haldun Taner'in hikayelerinde dikkat çeken bir özelliktir. Bireylerin gündelik yaşam içindeki sıradanlıklarını özellikle sosyal kimlikleri çerçevesinde vurgulayan yazar, çelişkileri/çatışmaları da sosyal tenkit bağlamında dile getirir. Bununla birlikte Haldun Taner, toplumsal sorunları da bireylerin kimliklerinden başlayarak irdeler. "Yaşadığı toplumda şahsi planda kalmayarak devrin sosyal olaylarına vakıf olan, bugünün sosyal meselelerine ışık tutacak kadar geniş bir bakış açısına"(Bayrak, 2008:752) sahip olan Haldun Taner, bireyleri gündelik yaşam pratikleri içinde anlatır. Nitekim geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinin yol açtığı dikotominin kimlik bunalımıyla sonuçlanması, Haldun Taner'in öykü kahramanlarının da kaçamadığı bir yazgıdır. Haldun Taner'in öykülerinde sosyal yaşam içindeki bireylerin çeşitli kimlik kargaşaları/bunalımları arasında sürüklenişleri/savruluşları söz konusudur. Zira "çağdaş kültürel kimliklerin

* Yrd. Doç. Dr., Artuklu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, beyhankanter@gmail.com

karmaşık ve çelişik doğası ve bu kimliklerin yeniden biçimlenmesinde”(Morley, Robins 1997:17) değişen sosyal yaşamın etkileri göz ardı edil(e)meyecek bir etkidir.

Burjuva Kimliğe Özenti: Küçük İnsanın Büyüme Kaygısı

Bireylerin kendilerine sunulan kimlikleri beğenmeyip üst sınıfa ait bir kimlikle varlık/temsil alanı oluşturma çabalarının ve kültürel aidiyet oluşturma arzularının temelinde, sosyal sınıf atlamaya yönelik bir tutum söz konusudur. Nitekim sosyal ortamı aracılığıyla farklı bir sosyal kimlikle görünür olmak isteyen bireyler, bu amaçla sosyal kimliklerini genişletmeye çalışırlar.

Özellikle küçük insanların gündelik yaşamlarını konu olarak seçen Haldun Taner, “Artırma” öyküsünde, kimlik kaygılarının yol açtığı savruluşları/sürüklenişleri küçük insanın zenginlere bakışı üzerinden yansıtır. Öykünün anlatıcı öznesi, bir müzayedeye katılan insanların gündelik yaşam içindeki davranışlarıyla müzayededeki davranışlarının farklılığına dikkat çekerken “kendini farklı gösterme” çabasındaki bu insanlara alaycı bir şekilde yaklaşır ve çevresini yargılar. Ezilen, hor görülen küçük insanın yaşam içindeki tutunma çabasını zaman zaman trajik bir söylemle yansıtan yazar, bu öyküde değişen toplumsal yapının izlerinin bireylerin yaşam algısına sirayet etmesine “zengin-fakir kimliği” üzerinden göndermede bulunur.

Toplumsal yaşamda, gücün ve güce dayalı kimliğin mülkiyetle belirginlik kazanması söz konusudur. Nitekim “İsteddiği Şarkıyı Dinleyebilmek” öyküsünde yazar, radyoya sahip olan insanların bu küçük eşyayla kazandıkları mülkiyet hakkı sayesinde diğer insanları ötekileştirmelerini dile getirir. Başkasına ait radyolardan duyduklarıyla kendini görünür kılma amacı taşıyan anlatıcı özne, radyoya sahip olmanın kazandıracığı sosyal kimliğe kavuşmayı arzular. Radyosuz olmayı “zavallı, boynu bükük, aşksız, eşsiz, şevksiz, neşesiz, nasipsiz” olarak nitelendiren anlatıcı özne, başkalarına ait radyolardan başkalarının istediği şeyleri dinlemenin huzursuzluğunu yaşar. Zira anlatıcı özne, arzularının, ümitlerinin başkasının keyfine ve emrine bağlı olarak yönlendirilmesini istemez. Anlatıcı öznenin bu tutumu, aynı zamanda başkasına bağımlı bir kimlikle var olmaktan duyulan rahatsızlığı yansıtır. Kimlik kargaşasının sadece küçük insanın değil aynı zamanda, kültürlü çevrenin de yaşadığı ikilem olması, “Rahatlıkla” öyküsünün de temel kurgusunu oluşturur. Yazar, bu öyküde, üniversitelerde yaşanan kimlik kargaşalarını yansıtır. Öyküde, akademik kimlikleriyle varlık alanı oluşturan ve bu unvanı hak etmeden alan bazı profesörlere yönelik eleştiri söz konusudur. Üniversite hocalarının bilimi arka plana atarak siyasi bir kimlikle görünür olmaya çalışmaları, öykünün ironik söyleminin temelidir.

Sosyal yaşam içinde maddi varlıklarıyla yaşam alanı oluşturmak ve ötekilerin gözünde maddi varlıkları üzerinden bir değer kazanmak isteyen bireylerin zaman zaman görünürlüklerini ifşa etme arzuları sezilir. Haldun Taner’in “Heykel” adlı öyküsünde, heykelini diktirmek isteyen bireyin, bunun gerekliliğine kendisini ve çevresini inandırma ve böylelikle toplum nezdinde itibar kazanma çabası söz konusudur. Öykünün kahramanının kendisini rastgele bir insan olarak görmemesinin temelinde, heykelini diktirmek için bütün meziyetleri şahsında topladığı inancı yatar. Kendisini meşhur bir aileye mensup zengin bir birey olarak tanımlayan kahraman, bununla birlikte milli mahsulü değerlendirmek, dışarıya tanıtmak ve böylece devlete döviz kazandırmak gibi iktisadi bir hizmette bulunduğunu iddia eder. Zira öykünün kahramanı kendisinin sıradan olmadığını hisset(tir)mek ve heykeli dikilecek kadar önemli birisi olduğunu ispatlamak amacındadır. Kahramanın kimlik

kaygısı, “heykelini diktirme” arzusuyla belirginlik kazanır. Belediyenin izin vermemesinden dolayı görkemli heykelini evinin bahçesine diktiremeyen kahraman, heykelini büste dönüştürerek dikmeye karar verir.

“Made In Usa” adlı öyküde Batılı bir yaşama özenen bir genç kızın kendi ailesini beğenmemesi ve ikili/parçalanmış bir kimlik içindeki sosyal yaşamı, eleştirel bir bakış açısıyla anlatılır. Mektup tarzıyla yazılan öykünün kahramanını, mektupta arkadaşına anlattığı kadarıyla tanırız. Konuşmasının arasına İngilizce kelimeler sıkıştıran ve kültürlü birisi olmanın Batılı bir yaşam tarzını içselleştirmekten geçtiğine inanan genç kızın yaşam algısı, Batılı bir yaşam tarzı üzerine temellendirilmiştir. Bir doğum günü partisinde tanıştığı bir gençle ailesinin itirazlarına rağmen evlenmeye karar veren genç kız, aldatıldığını ve Amerikalı sandığı kişinin İzmirli bir Türk olduğunu çok geç fark eder. Bu süreçte, babasını ve Avrupa’da doktora yapan ağabeyini eski kafalı olmakla itham eden genç kızın kendisini aldatan kişiye karşı bir kin hissetmemesi ve yaşadıklarından pişman olmaması, hedonist/Batılı bir yaşam tarzını benimsemesinden kaynaklanır. Zira yaşamı gezip eğlenmekten ibaret gören bu genç kız, yaşadığı anların mutluluğunun kendisine yettiğini düşündüğü gibi Batılı bir kimlikle çevresine meydan okuyabileceği düşüncesindedir. Öykünün öteki kahramanı, aldatan genç Fred ise Türk kimliğiyle değil kendisine ait olmayan bir kimlikle çevresinde itibar görme/tanınma çabasındadır. Özellikle çevresinde Amerikan hayranı genç kızları evlilik vaadiyle kandırarak kendi egolarını tatmin etmeye çalışan Fred, farklı/ötekine ait kimliklerle kendisini tanıtır. Fred’in farklı kimlikleri deneyimleme çabası, Batılı kimliğin modern yaşamını arzulayan bireylerin gözünde değer kazanmak için verilen bir uğraşın göstergesidir.

“Allegro Ma Non Troppo” adlı öyküde, keman çalmaya hevesli bir gencin kültürel/entelektüel bir kimlikle var olma arzusunu ve çevresinden farklı olmaya çalıştığını görürüz. Özellikle yeni öğrendiği müzik terimlerini okuldaki arkadaşlarına sarf ederek farkını ortaya koymaya çalışan kahramanın bu terimleri bilmeyen arkadaşlarına acıyarak bakması, ötekini “yetersiz” olarak görme temayülünün bir sonucudur. Müzik dersi sırasında tanıştığı arkadaşı Mathilda’yla Fransızca konuşmaya çalışması da kültürel kimliğini ispatlama çabasının bir sonucudur. Ancak Fransızcası yetersiz kalınca Türkçe devam etmesi, ödünçlediği bu kimliğin zaman zaman tökezlediğinin bir göstergesidir. Başka bir kimliği ödünçleyen kahraman, hayran olduğu ve güzelliğinden, kültüründen etkilendiği Mathilda’nın tahmin ettiği kadar gizemli olmadığını onu müzik hocasıyla ahlaka aykırı bir vaziyette görünce fark eder. Zira “henüz yaşamı ve insanları tanımayan bu gencin, gerçeklerle ilk karşılaşması son derece duygusal bir ortamda olur ve genç, gerçekte yaşamın ve insanların göründükleri gibi olmadıklarını, görünenin ardında görünmeyen gerçeklerin varlığını algılar”(Yalçın, 1995:99). Kahramanın gördüklerinden sonra asli kimliğine geri dönmek istemesi, hayali bir kimlikle değil asli/yadsıdığı gerçek kimliğiyle görünür olmanın gerekliliğine inanmasının bir sonucudur. Nitekim kahramanın gerçeği fark etmesindeki bir diğer etken de yaşamı, insanları tanımaya başlamasıdır.

Mekânın Kimlikle Temsili: ‘Kimlik Mekânları’

Toplumsal yapının sürekli değişime uğraması, bireylerin çevrelerine karşı farklı görünme ve “sahte karşılaşma alanları” üretmelerine çabalarına yol açar. Farklı görünmenin yollarından birisi de, mekânlara yüklenen etik/estetik/kültürel anlamlarla belirginlik kazanır. Mekâna yüklenen anlam, bireylerin ötekilerin gözündeki değerini de belirleyici bir özelliktir. Mekânla bütünlenen bir kimlik algısı aynı zamanda bireylerin

ötekileştirme/ötekileştirilme arzularının bir sonucudur. Haldun Taner'in öykü kahramanlarından bazıları da sıradanlıklarını görünür oldukları mekânların elitliğiyle ortadan kaldırma çabası içindedirler.

Mekânın birey üzerindeki etkisi "Kooperatif" öyküsünde, sessiz ve geleneksel yaşam süren bir semtin sakinleri üzerinden dile getirilir. Nitekim mahalle halkı, mahallelerine nüfuzlu kişilerin gelmesiyle birlikte dönüşen mekâna ayak uydurmaya çalışırlar. Yaşayışları birbirine benzeyen bu insanlar, evvela şehirdeki lüks yaşamdan haberdar değildirler. Şehirdeki konfordan habersizken iç içe mutlu, dostane ve huzurlu bir yaşam sürerler. Bütün eksikliklerine; havagazının olmamasına, çarşı pazarın uzak ve yolların bozuk olmasına rağmen mahallede huzur vardır. Ancak nüfuzlu kişiler gelince semtin sosyal yaşamı da mekânla birlikte değişir. Belediye faaliyete geçer, borular döşenir; havagazı, su, elektrik gelir. Artık modern bir yaşam sürme yarışına giren ve medeniyetle tanışan mahalle halkının yaşamı da değişime uğrar. Mahalleye medeniyeti ve teknik alt yapıyı getiren müsteşar beyle müdür beyin evine sürekli modern havayı taşıyan misafirlerin gelmesi, modern yaşamın görkemli havasının mahalleye taşınmasına zemin hazırlar. Zira medeniyet/modernlik timsali ailelere karşı küçük düşmemek isteyen mahalle halkının yeni tanıştıkları yaşama ayak uydurma çabaları ve lüks merakları, mekânın bireyler üzerinde kurduğu tahakkümün bir sonucudur. Mekânın yeni kimliğine ayak uydurmak isteyen mahalle halkı, birbirleriyle yarışmaya başlarlar, haset ortaya çıkar, kadınlar süslenme yarışına girerler. Aralarından su sızmayan insanlar artık kavga etmeye başlarlar. *"Kaymakamın oğlu iki kere üst üste ihtilastan hüküm giydi. Kaptan bey bu yaştan sonra kırk yıllık karısını boşayıp genç bir kadın aldı. Gümrükçünün kızı kürtajcılara taşınıp duruyor. Bilmem doğru bilmem yalan, mal müdürününki için de, "karşı mebusun şoförünü jigolo tutmuş" diyorlar"*(Taner, 2006:166). Geçiş döneminin mekân üzerinden kimliğe yansımalarının anlatıldığı öyküde, ikili bir kimliğin taşıyıcılığını üstlenen insanların değişen yaşamlarıyla birlikte baş gösteren huzursuzlukları/kavgaları dile getirilir. Toplumdaki bu farklılaşma, toplumsal yaşam içindeki bireyin aynı zamanda kimliksizleşmesine ve ötekinden ödünçlediği kimliği içselleştirmeye çalışırken tökezlemesine de yol açar. Nitekim "kimseyi umursamayan mahalle halkı yaşam şartlarının değişmesiyle insanların ne düşüneceklerine önem veren, bir ruh haline bürünür"(Bayrak, 2009:695).

"Yaprak Ne Canlı Yeşil" öyküsünde, Beyoğlu'nun sevimli kahvehanelerinden birisi olan Pelit, mekânla kazanılan kimlikleri temsil eden elit bir mekân olarak yansıtılır. *"Burnu büyükler kahvesi"* diye anılan Pelit'e "daha çok sakallı, pipolu yazar, çizer, düşünür takımı, karşiki tiyatrodan da aktörler, operacılar, müzisyenler" in(Taner, 2011:96) gelmesi, sadece kendi kültürünü değil yabancı kültürü de benimseyen insanların mekânla kazandıkları değeri yansıtmaktadır. Özellikle Alman kültürüne yakın olanların bu kahvede oturmayı çok sevmeleri, bir geçiş dönemi yaşayan Türk halkının Batı'yı özellikle Alman kültürü üzerinden içselleştirme çabalarının bir yansımasıdır. Alman filolojisi öğrencileri de bu yüzden bu kahveye gelirler. Kültürel konuşmaların yapıldığı bir yer olan ve "ortak bir kültür kimliğinin"(Morley, Robins 1997:20) taşıyıcılığını üstlenen Pelit'e gelen bireylerin mekânla kurdukları aidiyet hissi, bireyleri zaman zaman dış çevreye karşı körleştirir. Nitekim "medeniyet kriziyle" birlikte ortaya çıkan kimlik kaybının ya da ödünç kimlik edinme çabasının anlatıldığı öyküde, yeni ve modern gündelik yaşam alanlarının ortaya çıkması, "Pelit" örneğiyle sunulmaktadır.

İnsanları, yaşam dairesi içinde bütünüyle ele alan Haldun Taner, dönüşen/değişen kültürel kodları küçük insanın kimlik bunalımıyla yansıtırken boşluktaki insanların ikilemlerini/çatışmalarını da sosyal yaşam üzerinden dile

getirir. Zira kendisinden beklenen davranışlar yerine başkalarına ait bir kimliği ödünçleyen bireyler, sosyal ilişkilerini ödünçledikleri kimlikler üzerinden kurarlar. Bu bağlamda, mekanlar da modern toplumun yeniden ürettiği ve desteklediği kimlik alanları olarak aracılık görevi üstlenirler.

Siyasi Kimliğin Sahte Alanları

Toplumsal yaşamda üst bir kimlikle tanınma yollarından birisi de, siyasi kimlikle görünür olmaktır. Bireylerin kendilerini siyasi bir kimlikle tanıtmaya ve siyasi atmosferin kimliğiyle görünür kılınma arzuları, sosyal yaşam dairelerini genişletme açısından önem arz eder. Siyasi varlıkla inşa edilen kimlikler, sosyal yaşam içinde başkalarıyla zorunlu ilişkiler kurulmasına da imkân sağlar.

“Ayışığında Çalışkur” öyküsünde, Bahtiyar Babuncun, siyasi kimliğiyle görünürlük kazanan ve ötekiler nezdinde daha çok bu kimliğiyle tanınan bir siyasetçidir. Ancak Bahtiyar Babuncun’un değişen siyasi ortamın sunduğu imkânlarla göre, sürekli farklı siyasi kimliklerle görünür olması, sahip olduğu siyasi kimliği yitirme endişesinin bir sonucudur: *“Babası Abdülhamit’in jurnalcilerindenmiş. O da öyle yetişmiş. Sonra İttihatçılar çıkınca Cemal Paşa’ya yanaşmış. Mütarekede Damat Ferit’e sırnaşmış. Bakmış milli hareket tutunuyor, soluğu Ankara’da almış. O zaman vekil olan eniştesi sayesinde büyükler meclisine kabul olunmuş. Tilki gibi kurnaz, her nabza şerbet vermesini bilen, allak herifin biri. Ayrıca güzel sesi vardır,, taklit filan da yapar. Düşünün, rahmetli Ata bile bunun esprilerine gülmüş. Ata ölünce İnönü’ye yaranmış. Şimdi de baştakilere şirin görünmenin yolunu bulmuş”*(Taner, 2010:132). Değişen siyasi ortama uygun olarak sürekli farklı siyasi mecralara yönelen Bahtiyar Babuncun’un bürokratik/siyasi güç kazanma hırsı, onu yeni bağlılıklara yönlendirir. Yazar, Bahtiyar Babuncun örneğiyle, siyasi güçle kazanılan kimliğin toplum üzerinde kurduğu baskıyı yansıtmaktadır.

Haldun Taner, siyasi güçle kazanılan kimliğin sağladığı imkânların kötüye kullanılmasını “Tuş” adlı öyküsünde de kimliğin gücü üzerinden yansıtır. Babasının mebusluğu sayesinde, sosyal yaşam içinde başkalarına karşı işlediği suçları/kötülükleri örtbas etmeyi başaran ve babasının nüfuzuna güvenen Aydemir, siyasi kimliğin getirdiği nimetlerden faydalanmanın yolunu bulmuş birisidir. Nitekim Aydemir’in babası, mebusluğu oğlunun pisliklerini temizlemek için bir araç olarak kullanmaktadır. Kendi siyasi kimliğini aynı zamanda sınıfsal üstünlükle bütünlemeye çalışan Aydemir’in babası, *“Benim oğlum şeceresi Lala Şahin Paşa’ya varan şerefli bir sülaleye mensuptur. Kendi seviyesindeki nezih aile kızlarını bırakıp da miskin asmanın kel koruğu bir evlatlık parçasına mı tenezzül edecek? Bu, olsa olsa harimi namusuma kadar dil uzatmaktan çekinmeyen siyasi düşmanlarının sinsi bir manevrasdır”*(Taner, 2006:99) ifadeleriyle kendisinin ve ailesinin asaletle bütünleşen kimliklerini ispatlamaya çalışırken bir taraftan da mahalledeki bir genç kıza tecavüz etmekle suçlanan Aydemir’in yaşını küçültmeye uğraşır. Çıkar ilişkisine dayanan siyasetin sağladığı “siyasi kimlikler”in sosyal sahnede suçluyu suçsuzlaştırma/aklama çabası, öyküde Aydemir ve mebus olan babası üzerinden yansıtılır.

Haldun Taner, “Bir Çuval İncir” adlı öyküde, siyasi kimlikleri sayesinde çıkarlarına uygun davranan insanların gündelik yaşam içindeki durumlarını anlatır. Öyküde, ortama göre davranan, çıkarıcı bir milletvekili olan Mükerrerem Bey’in temsil ettiği kimlik, yalanlarla varlık alanı oluşturmaya çalışan bireyleri örneklemektedir. Nitekim Şerafettin Bey’le olan akrabalığını inkâr eden Mükerrerem Bey, sosyal kimliğinden arınıp siyasi kimliğiyle görünür olma amacındadır. Mükerrerem Bey’in halktan insanların olduğu ortamlarda sahte samimiyet ve sahte

tevazu göstermesine rağmen siyasi arkadaşlarının yanında halktan olan kişilere değer vermemesi, ikili bir kimlik sergilemesinin bir sonucudur. Yazar, siyasi kimlikleriyle varlık alanı oluşturmak isteyen bireylerin çıkar ilişkilerine dayanan yaşam algılarını Mükerrerem Bey'in şahsında cisimleştirir.

Gömülü Kimlik: Toplumsal Maskeleye

Sosyal ortamda, olduğundan farklı görünmek ve kendisini olduğundan farklı göstermek, toplumun istediği kimlikle tanınma arzusunun bir sonucudur. Toplumsal normlara uygun bir kimliği benimsiyor görünmek ve toplumun geleneksel yapısının koruyuculuğunu üstlenmek, zaman zaman bireylerin kendi gerçeklerinin dışında hareket etmelerine yol açar. Haldun Taner'in "Ayışığında Çalışkur" öyküsünde, Bekçi Zülfikar'ın sosyal ortamdaki davranışlarının kendi gerçekliğinden farklı olması, "ikili kimlik" olgusuna yapılan göndermelerle yansıtılır. Zira mahallede ahlak bekçiliği yapan ve namus koruyan bir kimlikle kendisini görünür kılan Bekçi Zülfikar, Çalışkur apartmanının kapıcılığını yapan ve kocası hapiste olan Saime'yle yakınlaşmaktan çekinmez. "Görevi mahalledeki uygunsuzlukları gidermek olan bu şahıs, hikâyedeki ilk uygunsuzluğun kahramanıdır"(Bayrak, 2008:746). Böylelikle Bekçi Zülfikar, toplumsallığa uygun bir kimlikle hareket etmekle birlikte, kimsenin kendisini gör(e)meyeceği ortamlarda eleştirdiği hatta görevi gereği suçladığı davranışları sergilemektedir. Onun bu davranış biçiminin arka planında ise "toplumsal mekâna" uygun hareket ederek toplumsallaşma kaygısı vardır.

Toplumsal alana çıktıklarında dramaturjik etkileşimde bulunan bireysel benlikler, sosyal sahne içinde birtakım çatışmalara maruz kalırlar. Sosyal sahne içerisinde, arka/gizlenmiş kimliklerden beslenen ön/sunum kimlikleri, toplumsal maskeleye varlıklarını sürdürürler. Böylece arka sahnede beslenen görünür kimlikler, güvenli hareket alanları oluşturarak bireylerin beklentilerini sağlamış olur. Genel kabul gören ahlaki fenomenlere uygun hareket etmek ise görünür kimliklerin sosyal yaşamla irtibatının sağlıklı olmasını sağlar. Ahlaki gözetimi önceleyen bireylerin bu tutumlarında, zaman zaman genel kabul gören ahlaki değerlere uyumlu olma çabası sezilir. Özellikle "ötekinin hatırına" beklentilere uygun davranışlar sergilemek toplum nezdinde kabul görmeyen ve itibarlı olmanın bir biçimidir. Ancak "henüz verilmemiş ya da verilmiş ama eksik olarak verilmiş kimliklerle donatılmalarıyla- dolayısıyla bu kimlikleri "kurma" ve bu süreçte seçimler yapma ihtiyacıyla karşı karşıya olan bireyler konumuna gelmeleriyle birlikte"(Bauman, 2011:13) bu tür insanların gerçek kimlikleri de gün yüzüne çıkar. Gizil işlevlere sahip benlik sunumlarının çoğu yerde toplumsal maskeleye ile açığa çıkması, bireylerin önüne geçemedikleri bir durumdur. Haldun Taner'in "Tuş" öyküsünde, Dilaver Bey de toplumun beklentilerine uygun bir kimlikle kendisini tanıtmaya rağmen asli kimliğini gizliden gizliye benimsemiş birisi olarak karşımıza çıkar. Dilaver Bey, mahallede namus bekçiliğine soyunan ve bir mebusun oğlu tarafından tecavüze uğrayan Nesrin'in yaşadıklarının hesabını sorulmasını isteyen "ahlakçı" birisidir. Hatta Dilâver Bey'in kız kardeşinin mağdur olan Nesrin'i bir kaç haftalığına yanına alması da mağdur edilen bir genç kızın düşüşünü engellemek için atılan bir adım olarak yansıtılır. Tazminat davası tehditlerine ve hakaretlerine pabuç bırakmaması, Dilaver Bey'in övülmesine ve mahalle halkı tarafından takdir edilmesine de birer vesiledir. Ancak Nesrin'in bulunduğu evden kaçması, Dilaver Bey'in davadan çekilmesine neden olur. Nesrin, başına gelen bu olaydan sonra, ayağında çizme, boynunda fular, saçlarını sol gözüne düşürmüş bir halde görülür. Davadan vazgeçtiğini söyleyen Nesrin, toplumsal normların dışında bir yaşama alışmıştır artık. Dilaver Bey'in ahlakçı kimliği de bu noktada biter.

Anlatıcı öznenin Nesrin'in davetiyle gittiği evde Nesrin'i bekleyenler arasında Dilaver Bey'i de görmesi, toplumsal maskeleyenin/gizli kimliğin açığa çıkmasını örneklendirir. Böylelikle "hikâyenin başından beri Nesrin'in haklarını savunan, doğruları söyleyen ve yanlışları düzeltmeye çaba gösteren Dilaver Bey'in Nesrin'e gelmesiyle birlikte, hikâyede kişi veya kişiler değil bütün toplum 'tuş' olur"(Yalçın, 1995:126).

"Sahib-i Seyf-ü Kalem" öyküsünde, askerliği yaşamının merkezine yerleştiren emekli bir miralayın ihtiyarlık döneminde de asker kimliğiyle tanınma arzusu yansıtılır. Öykünün kahramanı, anlatıcı öznenin yönlendirmesiyle askerlik anılarını kitaba dönüştürür. Anlatıcı öznenin yaşlı bir askeri teselliye yönelik bu girişimiyle Miralay, artık kalemiyle vatana hizmet ettiğine inanır ve "yaşlı bir asker kimliği"nden sıyrılarak vatana kalemiyle hizmet eden bir yazar kimliğine bürünür. Artık "Sanki o çiş kokulu ihtiyar gitmiş de yerini resimdeki nevcivan kolağasına bırakıvermiş. Sırtında üniforması ile göğsünde bir dürbünü eksik hazretin... Harp vaziyetini gösteren krokiler mi çizmiyor, harita üzerinde taarruz planları mı hazırlamıyor"(Taner, 2006:22). Topluma hizmet etmek için yeni bir kimlik edinen Miralay Bey'in yeni uğraşı, yalnızlığından kurtulmasına ve yeniden toplumsal yaşama dahil olmasına da bir imkan hazırlar. Yazar, yaşamın sadece bir kimlik üzerine inşa edilmemesi gerektiğini Miralay Bey aracılığıyla yansıtır.

"Beatris Mavyan" öyküsünde, zengin bir ailenin kızı olan ve hayata gözlerini yüksek bir muhitte açan Beatris, ailesi tarafından ihtimam ve itina ile yetiştirilmiştir. Yirmi sekiz yaşındaki Beatris, "mükemmel piyano çalan, resim yapan, artist ruhlu bir genç kızdır"(Taner, 2006:50) Arnavutköy'deki Amerikan kolejine devam eden Beatris, böylelikle Anglo-Sakson terbiyesi de almıştır. Bütün bu özelliklerine rağmen bu yaşına kadar kendisine hiçbir evlilik talebinin olmamasını Beatris, "kendi güç beğenirliğinde bulmakta ve herkese de bu kanaati telkin etmektedir"(Taner, 2006:50). Zira Beatris'e göre, erkekler onun ne kadar gözü yüksekte bir kız olduğunu bildikleri için ona yaklaş(a)mamaktadırlar. Oysa yazara göre, kendisini olduğundan farklı gösteren Beatris'in "bu rağbetsizliğin sırrını mumaileyhanın son derece çehre züğürdü olmasında ve vücudunun aşırı derecede kıllı olmasında" (Taner, 2006:50) araması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Varlıklı bir babanın tek varisi olan ve pek çok sosyal kıymeti şahsında toplayan Beatris, bütün bu özelliklerine rağmen çirkinliğiyle görünürlük kazanmıştır. Ancak Beatris, aynadaki görüntüsünü tarafsız bir gözle göremediği gibi "bu mozaltak çehreyi kadınlık izzeti nefsinin gayreti ve geniş muhayyilesinin kuvveti ile zihninde rötuş edip renklendirir, hatta o çirkinlikler arasından"(Taner, 2006:51) kendine göre bir güzellik bulup çıkarır. Kendisine çok güvenen Beatris, yaşının geçmesine rağmen evlen(e)meyişini, bütün erkekleri egoistlikle suçlayarak ve kalbinin kalesini fethedecek şövalyenin "anasının karnından çıkmadığını" iddia ederek farklı yansıtmaya çalışır. Çevresinde de evleneceği kişiye dair, eğitilmiş, yakışıklı bir profil çizerek zor beğenirmiş havası oluşturmaya çalışır. "Fakat bu yüksekten almalara, şart koşmalara rağmen dünya evine bir an evvel girmeye can attığı ve kapısını ve kapısını çalacak ilk pantolonluya muvafakat cevabı vereceği de su götürmez bir hakikattir"(Taner, 2006:51) Nitekim Beatris'in tanıştığı Jirayir Kekliyan da Pangaltı'daki Ermeni lisesinden dahi şahadetname alamamış, kömür kaşlı, kırmızı yanaklı, esnaf kılıklı tıknaz ve cahil bir delikanlıdır. Bay Mavyan'ın öğrencisi olan Jirayir, parasından dolayı Beatris ile evlenir. Beatris ise bu evliliğin karşılıklı bir aşka dayandığına inanarak "sevilen/arzu edilen kadın kimliği"ne bürünür.

Haldun Taner'in öykülerinde mahalle halkının yaşamları, ötekilerin gözünden yansıtılırken bireylerin sosyal kimlikleri ile gerçek kimlikleri arasındaki farklılıklar da çeşitli olaylar aracılığıyla açığa çıkarılır. Küçük mahallelerde namuslu, saygın bir kimlikle görünür olan bireylerin asli kimlikleri de çeşitli vesilelerle gün yüzüne çıkar. Nitekim "İşgüzar Bir Polis" öyküsünde, Mülkiye Müfettişi Asım Bey'in karısı Cavidan ahlaklı, evine ve ailesine düşkün bir ev kadını kimliğiyle mahallede belirginlik kazanmasına rağmen kocasını aldattığı ortaya çıkınca gerçek kimliğiyle yüzleşilir. "Son derece sağlıklı düşünen ve kararlı olan Asım Kutay; karısının ihanetini öğrenince karamsar ve içinden çıkılmaz bir ruh halinin içine girer"(Bayrak, 2009:693). Ancak Asım Kutay, mahalleyi hırsızlardan korumak için gelen polis memurunun açığa çıkardığı bu duruma rağmen karısına son derece düşkün olduğu için ondan ayrı kalmaz ve karısından ayrılmak yerine mahalledeki polis memurunu görevinden aldırıldığı gibi yeni bir polis memuru da istemez. Çünkü o, kendisinden yirmi yaş küçük olan karısını gerçek kimliği yerine "ev kadını kimliğiyle" bilmeye razıdır.

"Kızıl Saçlı Amazon" adlı öykünün kahramanı, yolda görüp âşık olduğu genç kızın çok zengin bir ailenin kızı olduğu düşüncesindedir. Yolda gördüğü genç kıza şiir yazmak isteyen Kamil, onunla konuşmanın ve ona duygularını açmanın çeşitli yollarını arar ve bu yönde hayaller kurar. Gözünde büyüttüğü genç kıza zengin sandığı için kendisini de olduğundan farklı ve zengin göstermek arzusu içinde olan Kamil, öncelikle dış görünüşünü değiştirmenin gerekliliği inancındadır. Ama adını dahi bilmediği kızın fakir olduğunu öğrenince de onu sevmekten vazgeçmez. Kamil'in gerçekleri öğrenmesine rağmen vazgeçmeyişi, kendi öz kimliğine bağlılığının bir sonucudur. Zira Kamil, böylelikle başkasından ödünçlediği bir kimlikle değil, kendi kimliğiyle varlık alanı oluşturabilmenin huzurunu yaşar.

"Dürbün" adlı öykü, toplumsal maskelerin bir "dürbün" aracılığıyla düşürülmesini ve maskeyle yaşayan insanların maskelerinin düşmesinden duydukları tedirginlikleri anlatır. Öyküde, üç dürbünüyle farklı mesafeleri gözetleyen Hicabi Bey, insanların maskeledikleri kimliklerinin arkasında saklı olanları da gün yüzüne çıkarır. Zira gözlemekle yetinmeyip gördüklerini diğer insanlara da anlatır. Örneğin avukat Erdem'in nişanlısı Güliz'in gizli kapaklı çevirdiği şeyleri açığa çıkarması, toplumun beklentilerine uygun bir kimlikle tanınmaya çalışıp asıl kimliklerini gizleyen bireyleri tedirgin eder. Artık Hicabi Bey'i tanıyan insanlar, onun dürbünüyle gözetle(ye)meyeceği yerlere giderler ya da onun görüş alanındaysalar daha dikkatli davranmaya çalışırlar. Toplum katındaki 'gömülü kimlikleri' bulup çıkaran Hicabi Bey, toplumsal baskı oluşturmaktadır. Öyküde dürbün, bireylerin gerçek kimliklerini ortaya çıkaran aracı bir nesnedir.

Sonuç

Toplumun beklentilerini karşılayıcı kimlikleriyle görünür olan bireyler, uygun şartlar ortaya çıktığında gizli kimliklerini ortaya çıkarırlar. Bununla birlikte kendi sosyal kimlikleriyle çatışma halinde olan bireyler ise ötekine ait kimlikleri ödünçleyerek "ötekinin kimliği" ile varlık alanı oluşturma çabasının içine girerler. Öykülerinde, küçük insanın gündelik yaşam pratiklerini anlatan Haldun Taner, sosyal yaşam içinde farkında olarak ya da olmayarak kimlik çatışmasına giren bireyleri de ötekinin gözüyle anlatır. Nitekim yazar, mekân ve sosyal çevre ekseninde ele aldığı kahramanlarını sadece sosyal sahne içerisinde değil aynı zamanda "sahte karşılaşma alanlarında" ele alarak tanıtırken kendi anılarından ve gözlemlerinden yola çıkar.

Kaynaklar

- Bauman, Z. (2011) *Postmodern Etik*. Çev., Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayrak, Ö.(2008) Yaşam Sürecinde Var Olan Yozlaşma Teminin Haldun Taner'in Hikayelerine Yansıması. *New Turkish Literature*, 3, 742-752.
- Bayrak, Ö.(2009) Haldun Taner'in Hikayelerinde Ruhsal Değişim Süreci. *Turkish Studies*, 4/8, 689-702.
- Morley, D.,Robins, K.(1997) *Kimlik Mekanları*. Çev., Emrehan Zeybekoğlu, İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Taner, H.(2005) *Kızıl Saçlı Amazon, Bütün Hikayeleri-1*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Taner, H.(2010) *Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu, Ay Işığında "Çalışkur", Bütün Hikayeleri-2*. Ankara:Bilgi Yayınevi
- Taner, H.(2009) *Onikiye Bir Var, Sancho'nun Sabah Yürüyüşü, Gülerek Ölmek, Bütün Hikayeleri-3*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taner, H.(2011) *Yalıda Sabah, Bütün Hikayeleri-4*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yalçın, S.D.(1995) *Haldun Taner'in Hikayeleri ve Hikayeciliği*. Ankara:Bilgi Yayınevi.